

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

Я. Акимов,
*студент IV курса юридического факультета
Ярославского государственного университета
имени П.Г. Демидова, Российская Федерация*

УГОЛОВНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО СТРАН БЫВШЕГО СССР: НАЛОГОВЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

В настоящий момент экономика и право ряда государств Восточной Европы претерпевают значительные изменения. В первую очередь это обусловлено, конечно, глубинными общественными процессами, связанными со сменой формаций. Зачастую реформирование общества идет настолько быстро, что не всегда право поспевает за изменяющимися экономическими условиями. Отразилось это и на уголовном праве стран, находящихся в переходном периоде. Конечно же, наиболее ярко изменения уголовного законодательства отразились в статьях, предусматривающих ответственность за преступления в сфере экономики, что вполне логично. На наш взгляд, заслуживают сравнения нормы о преступлениях против установленного порядка налогообложения различных государств в целях разрешения проблем, возникающих при правоприменении, путем совершенствования законодательства, а также в целях выработки оптимальной диспозиции, установления необходимых квалифицирующих обстоятельств и т.д.

Нами выбраны для сравнения нормы уголовного права Российской Федерации, Латвийской Республики, Республики Беларусь и Украины. По нашему мнению, существующие в них разнообразие подходов отражает весь спектр сложившихся отношений в данной сфере. Наиболее ярко становятся видны и различия в подходах к правотворчеству, а также заметное тяготение к законодательству той или иной страны, группы стран.

Анализ построения статей против установленного порядка уплаты налогов позволяет констатировать отсутствие единого взгляда на данную проблему. УК РФ выделяет две статьи, содержащие составы налоговых преступлений: ст. 198 и 199 ("Уклонение физического лица от уплаты налога или страхового взноса в государственные внебюджетные фонды" и "Уклонение от уплаты налогов или страховых взносов в государственные внебюджетные фонды с предприятий" соответственно). УК Беларуси и Украины, однако, ограничиваются одной статьей (ст. 242 УК Республики Беларусь "Уклонение от уплаты налогов" и ст. 212 УК Украины "Уклонение от уплаты налогов, сборов, иных обязательных платежей").

Особняком стоит в этом вопросе система норм о налоговых преступлениях Латвийской Республики. Кроме ст. 218 "Уклонение от уплаты налогов", Уголовный закон содержит ст. 219 "Уклонение от представления декларации", а также ст. 220 "Соккрытие имущества".

Итак, лишь УК РФ и Латвийской Республик предусматривают несколько составов налоговых преступлений в зависимости от того, с организаций либо с физических лиц не уплачен налог. Следует думать, что законодатель этих стран исходил из презумпции повышения общественной опасности деяния в случае уклонения от уплаты налогов с организаций. Действительно, как правило, размер неуплаченных налогов с юридических лиц заметно больше размера неуплаты налогов и иных сборов с физических лиц. Однако с этих позиций сложно объяснить, почему за неуплату, например, суммы налога, равной пяти тысячам минимальных размеров оплаты труда, налогоплательщику – физическому лицу грозит в качестве максимального наказания пять лет лишения свободы, а руководителю организации – семь лет. На практике же умышленная неуплата налога физическим лицом всегда осуществляется в корыстных целях, а в сложившейся ситуации руководитель предприятия зачастую вынужден уклоняться от уплаты сборов в казну для поддержания нормальной жизнедеятельности организации, улучшения социальной инфраструктуры учреждения, оставшегося без государственной поддержки. Весьма часта ссылка на то, что в первом случае лицо не хочет отдать государству часть заработанного, а во втором руководитель имеет дело со средствами, ему не принадлежащими. Но сам законодатель отвергает данный аргумент, практически уравнивая санкции ст. 158 и 160 УК РФ, ситуация с которыми идентична.

Представляется поэтому более логичной дифференциация составов преступлений по размеру ущерба, нанесенного неуплатой. Именно так сформулированы соответствующие статьи кодексов Украины и Беларуси.

В теории российского уголовного права в последнее время появилось мнение, обращающее внимание на неверное конструирование составов ст. 198 и 199 УК РФ как формальных. Статья 212 УК Украины содержит ярко выраженный материальный состав. Это достигается посредством внесения в диспозицию статьи указания на обязательность преступных последствий в виде непоступления средств в бюджет или государственный целевой фонд. Вопрос о видах составов налоговых преступлений тесно связан с вопросом о моменте окончания преступления. Казалось бы, споры украинских ученых на эту тему невозможны, но приходится встречать различные мнения о том, с какого момента окончено уголовно наказуемое деяние.

УК Украины предусматривает еще одну норму, которая схожа с составом налогового преступления – ст. 222 "Мошенничество с финансовыми ресурсами". Грань между ст. 212 и 222, по нашему мнению, весьма тонка. Вероятнее всего, ст. 222 следует рассматривать как специальную норму, но не совсем ясно отделение упомянутого в ней способа от иных способов уклонения.

Приветствуя дифференциацию ответственности по степени ущерба в ст. 243 УК Республики Беларусь, отметим, что закрытый перечень способов уклонения от налогов уже был отвергнут российским законодателем в силу объективных причин. Остается ожидать "наступления на грабли" белорусских правоприменителей и внесения изменений в УК.

Система ст. 218-220 Уголовного закона Латвийской Республики не совсем проста в применении. Ст. 218 умалчивает о том, что она имеет в виду уклонение от уплаты налогов с организаций. Это можно вывести лишь с помощью систематического толкования (ст. 219 говорит об уклонении от уплаты налогов и физического лица). Следующая статья содержит, как и норма белорусского законодательства, закрытый перечень способов уклонения. Не ясно, как будет разрешаться вопрос при

конкуренції ст. 219 і 220. Буде ли наступати відповідальність по сукупності или пріоритет стане мати норма ст. 220 як спеціальна – покаже час. Ще одна особливість УЗ Латвії – адміністративна преюдиція, згадувана в ст. 218. Чим вона обумовлена – не зовсім зрозуміло: скільки би раз не повторилося діяння, його правова природа незмінна, а тому суспільна небезпека не зростає.

Згадаємо, що підхід законодавців різних країн до визначення ступеня суспільної небезпеки податкових правопорушень в принципі ідентичний. В деяких випадках ознаки з кваліфікуючими ознаками відносяться до підвищеної суспільної небезпеки діянь до тяжких правопорушень. Такий підхід зовсім обґрунтований.

На наш погляд, в відношенні кваліфікуючих ознак найбільш переважним є положення російського УК, передбачаючого найбільш небезпечними формами прояву злочинності – організовану злочинність.

Висновок зробимо, що норми про податкові правопорушення, прийняті в теперішній час в постсоціалістичному законодавстві, досить схожі між собою в різних країнах і їх розвиток в принципі йде по одному шляху. Позитивний досвід близьких по економічному положенню і менталітету країн варто використовувати при вирішенні виникаючих проблем.

Д. Альошин,

ад'юнкту Національного університету внутрішніх справ МВС України, м. Харків

ПРАВОВІ ЗАХОДИ БОРЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В НОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Можна сказати без перебільшення, що групова, а особливо організована злочинність, у сучасній Україні перетворилася в справжнє соціальне зло, здатне завдати серйозну шкоду не тільки інтересам окремих громадян та юридичних осіб, але і досягнути на основі конституційного ладу нашої держави. Зростаючі темпи групової та організованої злочинності поставили вимогу негайної розробки чіткої нормативно-правової бази для боротьби з цими проявами злочинної діяльності. Тому не дивно, що одним із пріоритетних напрямків нового Кримінального Кодексу України (далі – КК України), який був прийнятий Верховною Радою 5.04.2001 року, є боротьба з найбільш небезпечними формами прояву злочинності – організованою злочинністю.

Зокрема, у чинному кримінальному законодавстві України вперше в її історії закріплено поняття організованої групи та злочинної організації безпосередньо в Загальній частині КК. Але законодавець досить часто використовує ці форми співучасті й в Особливій частині КК як основні або кваліфікуючі ознаки складу злочину. Наприклад, вчинення злочину організованою групою передбачено в якості кваліфікуючої або особливо кваліфікуючої ознаки в 35 складах злочинів. Крім того, ряд основних складів злочинів сформульований таким чином, що наявність організованої групи чи злочинної організації є обов'язковою ознакою цих складів. Це, насамперед, створення злочинної організації (ст.255 КК), бандитизм (ст.257 КК), масові заворушення (ст.294 КК), сутенерство (ч.4 ст.303 КК), дії, що дезорганізують роботу виправних установ (ст.392 КК) та деякі інші. Як бачимо, нове законодавство приділяє значну увагу правовим заходам боротьби з організованою злочинністю. Водночас, не слід забувати, що кримінальний закон, який є серйозним знаряддям у руках правозастосовувача, ні в якому разі не має перетворюватися у сваволю беззаконня, нівелюючи основні принципи правової держави. Тому, першочергове завдання науковців полягає в тому, щоб на основі теоретичних розробок, аналізу матеріалів слідчої та судової практики дати вірне тлумачення нового кримінального законодавства, а також наукові рекомендації правозастосовувачу для практичної реалізації кримінально-правових норм. І тут, на нашу думку, на першому етапі застосування норм про організовані форми співучасті практичний працівник може зіткнутися з двома основними проблемами. Перша з них полягає у розмежуванні організованих форм співучасті від неорганізованих форм групової злочинності. Друга - у визначенні ознак, що дозволяють відмежувати організовану групу від злочинної організації.

При вирішенні першого питання перш за все слід звернути увагу на визначення організованої групи в ч.3 ст.28 КК України. І тут ми бачимо, що крім збільшення необхідного мінімуму співучасників для наявності такої групи до трьох осіб, законодавець вказав на основні ознаки організованої групи, що відрізняють її від інших форм співучасті, зокрема, від групи осіб за попередньою змовою, – стійкість та попередню організованість учасників організованої групи. Цікаво, що на відміну від російського, вітчизняний законодавець спробував розкрити ознаку стійкості безпосередньо в законі та визначив три моменти, які її обумовлюють. По-перше, це об'єднання з метою вчинення не одного, а декількох злочинів ("об'єднання для вчинення цього та інших злочинів" (курсив наш. – Д.А.)). По-друге, усі злочини, до скоєння яких спрямовує свої зусилля група, повинні бути об'єднані єдиним планом. І, по-третє, організовану групу характеризує розподіл функцій її учасників.

Безумовно, останні дві з перелічених ознак є обов'язковими для будь-якої організованої групи. Але складність застосування цієї норми полягає у вказівці на те, що злочинний план має бути відомий всім учасникам групи. Справа в тому, що у великих організованих групах, які планують тривалу злочинну діяльність, далеко не всі учасники поінформовані про дійсні плани групи. В окремих випадках лише одному організатору або керівному складу групи може бути відомо про дійсний злочинний план, що виходить за рамки планування одного злочину. Таке тлумачення може призвести до необґрунтованого послаблення боротьби із організованою злочинністю та пом'якшення покарання особам, які хоча й входили до складу організованої групи, але не були поінформовані про її дійсні плани. Тому, на наш погляд, доцільно виключити таку вказівку з ч.3 ст.28 КК.

Викликає серйозні заперечення і перша з названих ознак стійкості – вказівка на мету неодноразового вчинення злочинів. Але чиба суспільна небезпека групи підвищується тільки при кількаразовому вчиненні злочинів? Останні події, які відбулися у світі та пов'язані із глобалізацією злочинності, свідчать, що навіть один злочин, вчинений групою осіб, якщо такий злочин характеризувався ретельним плануванням і підготовкою, може спричинити катастрофічні наслідки світового масштабу (наприклад, терористичний акт). Досить згадати події, що відбулися в США у вересні 2001 року, коли один єдиний злочин, підготовлений та приведений у виконання терористичною організацією, призвів до загибелі тисяч людей, посіяв страх у розумах мирних громадян усього світу і, більш того, безпосередньо вплинув на наступні політичні події в міжнародному співтоваристві. З цієї позиції законодавець новела про необхідність для визнання групи організованою угоди винятково на неодноразове вчинення злочинів не витримує критики [1, с.89-94].

Що ж стосується визначення в новому кримінальному законі злочинної організації, то незважаючи на те, що поняття цієї форми співучасті вийшло досить громіздким, уявляється досить складним практичне розмежування злочинної організації від організованої групи. Так, у ч.4 ст.28 КК України вказані дві ознаки, які, на думку законодавця, відрізняють злочинну організацію